

СИМВОЛІКА НАРОДНОЇ ОБРЯДОВОСТІ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ТРАДИЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ

*Марасва Уляна Миколаївна,
старший викладач кафедри філософії
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
et.ulik@mail.ru*

Соціальний досвід попередніх поколінь не може передаватися генетичною спадковістю. В обрядовості виявляє себе соціальна спадковість українців, їхня пам'ять. Опредмечуючись у знакових системах народної обрядовості, соціально-культурний досвід попередніх поколінь розпредмечується і сприймається новими поколіннями. Інформаційно-пізнавальна функція виконує передачу, трансляцію нагромадженого соціального досвіду від попередніх поколінь до нових, що знімає необхідність окремому індивідові особисто випробувати усе на власному досвіді. Інформація, відображена у знаковій системі народної обрядовості, об'єктивує думки та уявлення індивіда. Це означає, що вони ніби відділяються від нього, набувають самостійного, позаособистого існування. Вони стають соціальною інформацією, носієм якої стає не один даний індивід, а українська культура в цілому.

Народна обрядовість є однією із знакових систем української культури, у якій носіями смислу виступають «оброблені» (фізично і духовно) людиною речі, процеси, явища тощо. Так, у символічній формі, обрядовість виступає своєрідним засобом передачі і утвердження соціальних ідей та духовних цінностей, викликаючи при цьому певні почуття у людей. Обряд народжується лише тоді, коли колективна дія набуває статусу символічної. Знак – предмет (явище, дія), що виступає в якості носія інформації про інші предмети і використовується для її отримання, зберігання, опрацювання та передачі. Знаки постають своєрідними «матеріальними оболонками» людських думок, почуттів, бажань. Для того, щоб наслідки людської діяльності людини збереглися у культурі, щоб вони передавались і сприймалися іншими людьми, вони мають бути закодовані у цій знаковій оболонці. Духовна культура – це передусім культура семіотична, вона становить сукупність певних знакових способів вербальної і невербальної комунікації, спрямованих на об'єктивацію культури певного етносу. Це дає можливість досліджувати обрядові знаки у тісному зв'язку з їхньою формою та змістом. При цьому суттєвим виявляється саме змістовий, семантичний бік знака в обряді, оскільки через закладену в його сигніфікаті,

ономасіологічному комплексі вихідну ідею можна вийти як на загальну семантичну організацію обряду, так і його різнопланові зв'язки – формальні, мотиваційні – з іншими спорідненими обрядовими традиціями. [2, с.150]

Зміст обрядових символів визначає в кінцевому результаті соціальну спрямованість обрядових дій. Тому соціальний зміст обрядових дій визначається значенням символів. Символи – це специфічна форма матеріалізації чітко визначених ідей і уявлень. Роль символів в обряді можуть виконувати дії, жести, предмети, мелодії, колір тощо. Символом в обрядовості є слова, що лаконічно з'ясовують зміст обрядової дії, доповнюють і підсилюють її символічну природу, а також несуть світоглядний смисл, зрозумілий кожному учаснику обряду.

З інформаційно-семіотичної точки зору, світ народної обрядовості постає як світ знаків-символів та смислів. Символ являє собою знак, який виконує комунікативну функцію між суб'єктами соціальних відносин. Використання символів у повсякденному житті, їхнє шанування і ставлення до них з благоговінням і повагою – це, по суті, сакралізація життєдіяльності, вміння проникнути в суть символів, досягнути символічне пізнання реальності, що формує в людині особливі якості в процесі пізнання навколишнього світу. [3, с.66]

У процесі пізнання себе і світу навколо себе відбувається злиття суб'єкта обрядовості з об'єктом пізнання. Семіотичне поле тексту обряду трансформується в знаки і символи народної обрядовості лише посередництвом переживання суб'єктом феноменів буття. Код для розуміння цих знаків і символів встановлюємо на основі закономірності зв'язку життя (буття, світу) і людини. Знаками-символами народної обрядовості українців, якими зафіксовано повідомлення про *світ-буття* є слова української мови, орнамент, артефакти матеріальної культури, жести, дії. У такий спосіб народна обрядовість українців сама постає як *феномен буття* і, водночас, специфічний «текст» про інші його феномени, смисл якого виражений знаками, що потребують своєї розшифровки.

Одиницею спеціальної мови цієї знакової системи є знак, *образ, символ* який потребує в контексті обрядодійства розкодування, розшифрування, тлумачення як код знання про світ-буття. Знак у системі народної обрядовості є матеріальним предметом (явищем, подією), що в процесі обрядового спілкування та обрядодійства виступає як представник якогось іншого предмета, властивості, відношення й використовується для придбання, зберігання, перетворення, передачі інформації. Сукупність знаків в обрядовості створює її як знакову систему. Сюди належать знаки: рослини, зерно, яйце, вода, вогонь, ворота, поріг, сніп, тварини, хліб, мед, вінок,

рушник, свічка, хустка, перстень тощо. Знак виконує в обрядовості пізнавальну функцію, оскільки з ним зіставляється певний зміст. Різновидом багатозначного знака і образу є символ. Символ народній обрядовості є специфічним засобом освоєння дійсності, вони розкривають свій образно-алегоричний зміст лише у процесі спілкування обрядодійства.

На основі відомої класифікації Ч. Пірса [1], була зроблена умовна класифікація знаків народної обрядовості українців:

– *знаки іконічні*, дія яких заснована на фактичній подібності до означуваного об'єкта, тобто знак копіює об'єкт. У народній обрядовості українців *іконічними знаками* є: – хліб, вогонь, півень як знак Сонця; – *мед* як знак результату невтомної праці; – *мак* – сну, смерті; – *яйце* – життя; – *дерево, рівносторонній хрест*, який легко трансформується в коло, квадрат інші геометричні фігури – єдності простору і часу, покоління, світів; – *поріг, стіни будинку* – межу світу «свого» і «чужого» тощо;

– *індексальні знаки* (знаки-прикмети), дія яких заснована на реальній суміжності знака та означуваного об'єкта. Прикладами таких знаків у народній обрядовості українців є: – *кольори* (зелений – життя, синівську сутність щодо синього – материнського-земного і жовтого – батьківського-небесного; *чорний* – смуток, смерть, *червоний* – війну, кров, пристрасть, втрату); – *барвінок* – вічність; *квітка* – нев'янучу красу; *зерно, яйце* – зародок, вічність, безперервність життя тощо;

– *знаки-символи* (умовні, конвенціональні знаки), дія яких заснована на умовному, встановленому «за домовленістю» зв'язку між знаком та означуваним об'єктом. Це ритуал виконання обряду, як усталена послідовність *обрядових дій, чаркування, поклін, інші дії, жести* тощо.

Система символів у народній обрядовості українців забезпечує людині процес запам'ятовування, обробку та зберігання набутої інформації про світ-буття-життя, передачу отриманого знання на міжпоколінньому рівні. У такий спосіб система знаків-символів у «тексті» народної обрядовості є кодом етнічного світогляду. Причому кожний знак цього коду у логічній комбінації з іншими знаками-символами несе певне повідомлення, відображає єдність *чуттєвого* та *раціонального*, рух мислення від спостереження, відчуття, сприйняття, уявлення через розуміння (кодування-розкодування) до поняття, судження та умовиводу. Ці логічні форми мислення (поняття, судження та умовивід) постають лише в процесі розуміння на основі включення таких форм пізнання, як уява, фантазія, емоції, афекти, інтуїція, одкровення, тобто здатність суб'єкта безпосередньо осягнути істину без передуючого логічного розкладу та доведень. У цьому моменті пізнання

народна обрядовість постає як народна синкретична творчість (усна, театральньо-ігрова, хореографічна, музична, декоративно-прикладна), у якій суб'єкт пізнання зливається з об'єктом (світом-буттям), а обрядодійство постає як саме буття.

Таким чином, трансформація народної обрядовості як феномену ігрової культури у пізнавальній діяльності українців у інформаційно-знакову систему пов'язана з історією формування обрядовості і функціонування: *водночас*, це і пізнання у формі і змісті, знаках обрядовості *непізнаного* (яким постає світ для кожного нового покоління українців) – окремих його об'єктів, частин цілого (календарні цикли, дати року, періоди людського життя, віхи у житті сім'ї, смерть тощо), і *пізнання вже пізнаного* – яким постає знаково-символічна мова обрядовості, її код, шифр, без знання і розуміння якого неможливо пізнати зміст обрядовості.

Список використаних джерел

1. Пирс Ч. С. Логические основания теории знаков / Пирс Ч. С. ; [пер. с англ. В. В. Кирющенко, М. В. Колопотина, послесл. В. Ю. Сухачева]. – СПб. : Лаборатория Метафизических Исследований философского факультета СПбГУ; Алетейя, 2000. – 352 с. – (Серия “Метафизические исследования. Приложение к альманаху”).
2. Тищенко О. До проблеми міжобрядового стереотипу у слов'янських мовах / Олег Тищенко // Проблеми слов'янознавства. – 2000. – Вип.51. – С. 149-158.
3. Шевчук Л. Ресакралізація символів людини як фактор соціально-економічного зростання / Любов Шевчук // Соціогуманітарні проблеми людини. – 2008. – № 3. – С. 65-71.